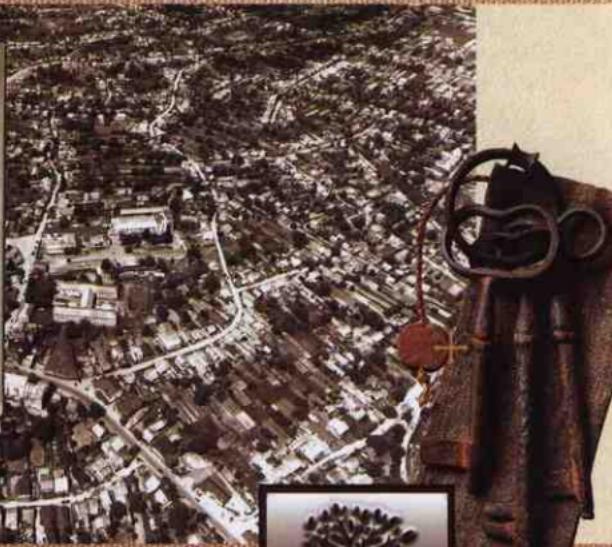
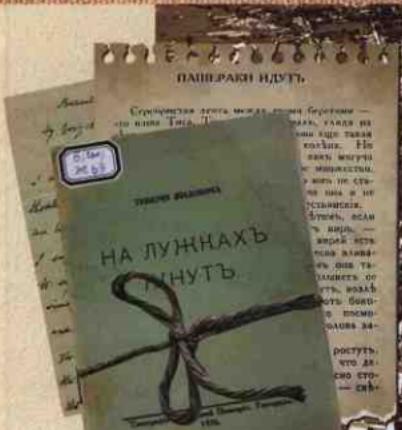

В 4532
9(с2)
Д. 183

Михайло Данилюк

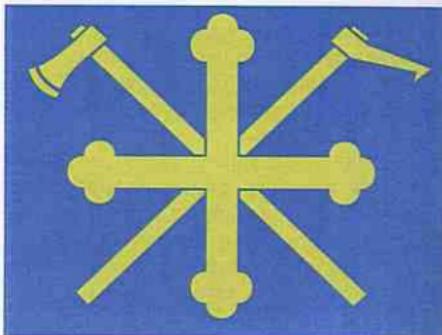
Тересва – наша отцюзнина

Зміст

Моїй Тересві.....	4
Слово автора	5
Розділ I. У сиву давнину	7
Розділ II. Колонізація краю. Волоське право	11
Розділ III. Виникнення і походження Тересви.....	13
Розділ IV. Поселення, житло і одяг тересвянців.....	22
Розділ V. Традиційні господарські промисли і ремесла	29
Розділ VI. Бідняки, газди, землевласники.....	33
Розділ VII. Тересвянці у повстаннях, революціях, війнах до 1918 року.....	37
Розділ VIII. У складі Чехословацької держави.....	42
Розділ IX. Під чоботом окупаційного режиму	49
Розділ X. Єврейська громада.....	61
Розділ XI. Участь тересвянців у національно-визвольному русі.....	68
Розділ XII. Робітнича Тересва на піднесенні	75
Розділ XIII. Колективізація	86
Розділ XIV. Тересва – центр промисловості Тячівщини.....	89
Деревообробний комбінат (ДОК)	93
Лісокомбінат	102
Завод "Закарпатлісмаш"	106
Завод продтоварів	108
Райоб'єднання "Сільгосптехніка"	111
Райоб'єднання "Сільгоспхімія"	113
Райагропастач	115
Спільне українсько-німецьке підприємство "Смерека"	117
Компанія "IMP WOOD"	120
ТОВ "Майр-Хольцварен-Тересва"	121
Залізничні станції	122
Тересвянські млини	130
Дорожньо-експлуатаційні дільниці	134
Позичкова каса, ощадкаса, банківські установи	135
Пошта	139
Іноземні делегації	140
Розділ XV. Газифікація Тересви.....	142
Розділ XVI. Торговельне і побутове обслуговування населення	147
Розділ XVII. Сучасний виробничо-господарський сектор селища.....	155
Розділ XVIII. Самоврядування	161
Розділ XIX. Релігійне життя	181
Греко-католицька церква святих Петра і Павла	194
Православна Свято-Миколаївська церква	197
Православна Свято-Преображенська церква	199
Інші релігійні громади	200

Тересвянські цвинтарі і поховання	202
Центральний цвинтар	206
Римо-католицький цвинтар	212
Лудейський цвинтар	214
Тересвянські каплиці і хрести	215
Розділ ХХ. Політичні осередки, громадські організації, товариства	225
Розділ ХXI. Освіта	234
Світочі освіти і науки	257
Школа робітничої молоді	264
Філія Тячівського професійного ліцею	270
Дошкільне навчання і виховання	277
Розділ ХХII. Охорона здоров'я	285
Ветеринарна справа	292
Розділ ХХIII. Культосвітня робота і самодіяльна творчість	294
Бібліотеки	300
Дитяча школа мистецтв	301
Розділ ХХIV. Фізична культура й спорт	309
Розділ ХХV. Тересвянського цвіту по всьому світу	317
Додатки	321
Важливі дати з історії Тересви	321
Тересвянці – делегати Першого з'їзду Народних Комітетів Закарпатської України	326
Топ-10 заслужених людей Тересви	329
Довгожителі	330
Матері-героїні та багатодітні матері	333
Весільні старости	334
Тересвянські силачі	339
Тересвянські мольфари	342
Список тересвянців, які займали і займають керівні посади за межами Тересви	347
Кавалери урядових трудових нагород	348
Воїни-інтернаціоналісти	349
Учасники ліквідації аварії на ЧАЕС	349
Список учасників АТО (в тому числі добровольців) станом на 01.09.2017	349
Походження прізвищ тересвянців	350
Сільські прізвиська і називки тересвян	353
Список нових прізвищ	354
Тиберій Жидович "Пашираки идуть"	355
Рувен Мошкович	357
"Каскетка" (оповідання)	358
Це теж Тересва	359
Це цікаво, або Просто факти	362
Словник маловживаних, призабутих говіркових слів	363

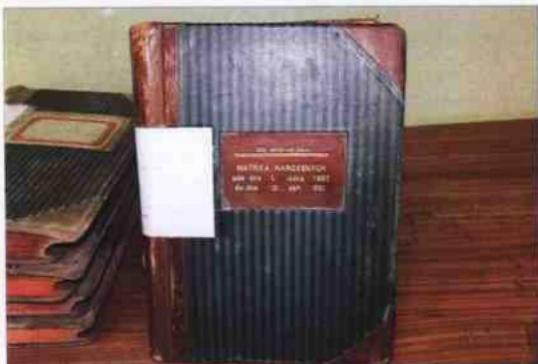

Додаток № 1
До рішення восьмої сесії
п'ятого скликання
Тересівської селищної ради
від "27" грудня 2007 року

Опис і тлумачення герба Тересви

Гербом Тересви є золотий закруглений щит, на якому зелений пагорб, на якому росте зелений дуб із зеленими листками та жолудями (12 і 12 відповідно); справа від дуба чорний із червоними очима, язиком, зубами і пазурами вовк, який передніми лапами спирається на стовбур; зліва від дуба червоний лис із червоними очима і пазурами. Гербовий щит обрамлений картушем, увінчаним п'ятизубою муреною короною. Клейнод – зелений пагорб, оточений знизу трьома – білою, синьою і білою – хвилястими смугами; на пагорбі – червона гармата, з якої виходить золоте полум'я.

В основі герба Тересви – її давня печатка. Гербовими кольорами є золотий, зелений, чорний і червоний, кожен з яких має у геральдиці своє окреме значення. Золото в гербах є символом шляхетності, могутності і багатства, а також вказує на такі християнські чесноти, як віра, справедливість, милосердя і смиреність. Зелений колір у геральдиці символізує надію, достаток, свободу і радість. Чорний колір є символом давності, традиції і пам'яті. Червоний колір у геральдиці символізує хоробрість, мужність та любов. Дерево із старовинної печатки Тересви геральдизоване в дуб, який є символом могутності і стійкості, довголіття і вічності. У християнстві дуб є символом поклоніння Христу і Богородиці. За легендою, саме дубовим був Хрест Господній. Завдяки своїй твердості і витривалості дуб став символом силі віри, а також витривалості християн. У теперешній час дуб часто застосовується як знак лісової і лісопареробної галузі. Саме на це вказує в гербі селища дуб, адже Тересва багато століть відома своїм лісовим промислом. Колір стовбура, листя і жолудів зеленого – “життєвого” – кольору. Вовк у геральдиці є символом відваги і першості, керівного початку (вождя). Лис у геральдиці є символом винахідливості та єдності слова і діла у власника герба. Традиційні додаткові елементи в геральдиці – картуш, що обрамлює гербовий щит, і мурена корона – рідкісних гербових кольорів (відповідно, брунатного і сірого), що покликані, насамперед, вказати на природній брунатний колір сувою і сірій колір мури. Клейнод вказує на гармату Тересь, яка, за переказами, стояла на пагорбі над місцем злиття рік Тиса і Тересва і слугувала регулятором руху зустрічних бокорів, гучно і яскраво стріляючи в небо.

У цих книгах – “Метрикох” –
зареєстровані новонароджені, вінчані
їх усопші тересвяни впродовж
майже 300 років

Мешканці лісових урочищ,
2017 р.

Перший водяний млин на околиці Тересви

Поселення, житло і одяг тересвянців

Селище Тересва, як і інші населені пункти нашого краю, пройшло певні етапи свого становлення. Першими були декілька осіб на околицях північно-східної частини села в урочищах Буковий, Стояло, Чурчик, Ритки. Саме тут знаходитьться "пуповина" Тересви. З ростом чисельності населення поселення стає присілком, але в межах названих та інших урочищ. На їх пологих берегах і очищених від лісу полянах, уздовж притоків водних артерій, на невеликій відстані від батьків зводять своє житло діти, а також близькі родичі. Лише після відносної стабілізації русел річок Тересва і Тиса тересвянці починають освоюватися на низині. Житлові будинки і підсобні господарські споруди розміщають безпосередньо на власних ділянках. Сумбурна розкидана система будівель пов'язувалася з вільною забудовою, яка не регламентувалася юридичними актами. Село було розсіяно по підгірках, а також у низині, і, щоб обійти на той час невелику кількість будинків, необхідно було затратити цілий день.

Для Тересви характерні дві форми поселень. Перша – це скучена, яка формувалася навколо садиб спільнego предка. Так звана файта однофамільців розташовувалася купками (гнізда) на певній просторовій відстані одна від одної. Це було характерно для північної і центральної частин села. Тут компактно проживали родини Прінців, Петровців, Шеметів, Руснаків, Грициків, Приймаків. Ланцюгова форма поселення тересвян характерна для Малої Тересви. Тут, обабіч півторакілометрової вулиці, знаходилися на певній відстані селянські двори родин Половків, Чендеїв, Токарів, Ільків, Руснаків,

Сасинів, Волошинів, Грицанів, Маханців, Коцибів.

Таким чином, Тересва з хуторянського поселення поступово перетворюється у багатовуличне село. Ознаки стихійного формування вулиць наяву і сьогодні. Частина із них зигзагоподібні, вузькі, тупикові через те, що батьківські землі, які розділялися між дітьми, хаотично ними забудовувалися, а потім між цими дворами прокладалися вулиці. Цей процес не завжди проходив мирно. Час від часу між сельчанами виникали конфлікти і непорозуміння, які доводилося вирішувати очільникам громади або в судовому порядку. Формування центру Тересви з урядовими і соціально-культурними спорудами відбувається протягом XIX ст.

Будинок заможної родини у XVIII ст.

Обійстя тересвян було пристосовано до умов і потреб життя. Воно включало в себе хату, господарські будівлі, двір, город. Структура садиби, її розміри і форми залеж-

жали від майнового стану господаря і рельєфу, де вона розміщувалася. Для Тересви характерними були двори із незв'язаними будівлями, а також однорядна забудова двору з боковими з'єднаннями будівель під спільним дахом. Господарі розміщували хату і господарські приміщення так, як ім це було зручно. Хоча нерідко це було продиктовано розміром ділянки. На вузьких ділянках будівлі розміщувалися в один ряд. При цьому підсобні споруди ставили перпендикулярно до хати у вигляді букви "Г". Такі будинки до вулиці виходили не фасадом, а торцевою стіною. На широких ділянках мала місце дворядна паралельна забудова садиби. У таких випадках хата виходила торцем до вулиці і складала один ряд, а господарські споруди, повернуті довгими стінами до хати, – другий ряд.

Типовий житловий будинок тересвянців XIX ст.

Заможні газди зводили замкнуті двори, які були огороженні довкола високою зрубною стіною. Такі споруди складалися з трьох, чотирьохкамерної хати, хліва, чуря, комор, притула для овець, колешні для дров. Такі двори були прямокутні чи квадрат-

ні, або неправильної геометричної форми. Первіні помешкання наших предків мали примітивний характер. Враховуючи напівмандрівний спосіб життя, вони мали форму колиби, обнесеної землею або камінням. Селянське житло віками удосконалювалося, проходило складний історичний і побутово-архітектурний процес від простих переносних споруд до стаціонарних будов. Законом 1495 року зобов'язувалося залишати всі забудови на осілих землях.

У таких будинках жили тересвянці ще до кінця 60-х років ХХ ст. (будинок сім'ї Кошалків)

Остання пітварянка по вул. Комарова, 2018

Мешканці Тересви з давніх часів будували оселі з дерева. Більшість хат споруджувалися з твердолистяніх порід, а частина з хвойних дерев. Стіни хати завжди виводилися в зруб. Така хата мала чотирискільй дах і була покрита соломою або дранциями. Практично до XVIII ст. будинок був з одним житловим приміщенням. Відтак було поширене двокамерне житло (кімната + сіни), яке було характерне для бідняцьких родин. Більш заможні тересвянці будували трьох- і чотирьохкамерне житло (мала кімната + сіни +

велика кімната + комора). окрім господарі зводили на довжину всієї хати коридор (пітварь). Така хата називалася пітварянка.

Житлове приміщення умовно ділилося на кілька частин: кухонну (піч (шпор), кослик, ложечник); спальну (постіль і дитяча колиска); їadal'nu (стіл, стільці, лавиці). Стіл знаходився в протилежному від шпора кутку, як правило, під вікном. Стіни хати оздоблювалися образами, розмальованими тарілками, тканими рушниками і хустками, що вивішувалися на грядку вздовж глухої стіни над постіллю. Незамінною господарською спорудою був хлів. Це окрема споруда, іноді під одним дахом з чурьом (стодолою). Хліви будували в такий же спосіб, як і житлові будинки, а покривали чотирисхілі дахи соломою або драницею. Для утеплення щілини між колодами або плахами на стінах замазували глиною. Хлів ділився на кілька частин: для корів, волів і коней з яслами; загорода для свиней і маточне відділення для овець, кіз в період окотів. Стодола (чуря) використовувалася для зберігання сіна, соломи, обмолоту зернових. Сіно і солому зберігали і на горищах хліва і чурята в оборогах. Оборіг складався з чотирьох круглих або тесаних, довжиною 6-7 метрів, оборожин та встановленого на квадратній рамі рухомого, чотирисхилого дашка. Для зберігання дров, іншого сільськогосподарського та побутового реманенту служили колишні, возарні, шофи (шопи).

Головна вулиця Тересви, 1930-і роки

Для збереження овочів, картоплі, фруктів використовували підвали (пивниці). Вони були у вимурованій камінням глибиною 1-1,5 м ямі. Зверху ями стеля утеплювали-

лася глиною, поверх якої ставили двосхилий дах. Найбільш поширеним для зберігання картоплі були ями, викопані в землі посеред сіней, з дерев'яною кришкою зверху.

Сучасні житлові будинки на вулиці Партизанській

Яскраво і неповторно розкриває розвиток матеріальної культури тересянців народний одяг. Він уособлює традиції, які передавалися з покоління в покоління безіменними майстрами. Досягнення досвіду і майстерності старших передавалися дітям, які їх примножували і передавали своїм дітям. Виготовлення одягу займало значну частину трудових буднів наших предків. Весь давній робочий і святковий одяг виготовлявся в домашніх умовах. На той час це були чоловічі і жіночі сорочки різної довжини і ширини, чоловічий і жіночий поясний і плечовий одяг, взуття та головні убори.

Тетя Ільня Данилюк (Приймачка) за кроснами

Для виготовлення одягу використовувалися одні й ті ж матеріали з натуральної си-

ровини, виготовлені за традиційними технологіями ручного ткацтва. Основними матеріалами були сукно з овечої шерсті, домоткане полотно, що виготовлялося з конопель і льону, а також шкіра з диких і домашніх тварин, яка мала свою технологію обробки.

Виготовлення полотна було найбільш тривалим і трудомістким процесом. Основним прядивним матеріалом були конопляна, лляна та вовняна пряжі. Нитки з прядива виготовлялися за допомогою кужеля і веретена. Щоб додати оберталого руху веретену, на його нижній кінець натягували кочало. Головною ланкою в технологічному циклі виготовлення тканини були ткацькі верстата (кроєна) з широким або вузьким бердом. За функціональним призначенням домоткані полотна і сукна поділялися на три групи: одягового, господарського та інтер'єрного призначення. Полотна і сукна для одягу використовувалися для виготовлення сорочок, гатей, надраг, спідниць, фартухів, лайбліків, ширінок, уйошів, холошень і т. д. Для господарських потреб з полотна виготовляли рушники, верети, покrovці, тайстри, бесаги і т. д. Для інтер'єрного призначення оздоблені грядкові і кошаркові рушники, скатертини, покривала, фірганки, доріжки, жебеловки.

Цімбори, 1931 р.

В основі чоловічого одягу тересвян були сорочка, гаті, холошні, лайблік, бунда, уйош, петик. Чоловіки носили довге, до плечей, волосся. Щоб воно блистило і не розліталося при вітрі, його часто змащували мастию. На чоло звисав чубчик до брів. Влітку головним убором була шапка-крисаня, а зимою овеча кучма черного кольору. Основним взуттям були постоли. Їх зшивали зі свинської шкіри. На ноги одягали капці, сплетені з чорної, білої або сірої вовни. Інколи капці були комбіновані. В постоли одягали й онучі, перев'язані ремінцями, якими обмотували всю голілку. В основу комплекту жіночого вбрання входили довга сорочка, що доповнювалася фартухом або платом, хусткою і постолами, а зимою кобатом або вуйшем. Дівчатка ходили з непокритою головою, заплітаючи волосся в одну чи дві коси з різнобарвними стрічками на кінцях, або накриваючи голови барвистими хустками (ширінками). Заміжні жінки обов'язково накривали голови хустками світлих або темних кольорів.

З історичних джерел

“Русини люблять свій народний одяг і вважають, що лише в цьому вони є справжніми русинами. Саме тому в тих місцевостях, де вже не одягають народного вбрання, зберігають його в скринях, щоб у інший світ перейти в ньому (“іти на той світ у руській одежі, бо інакше свої там не впознали би і сердилися на нього”). Тому наші русини, виїжджаючи в Америку, брали з собою елементи народного одягу, щоб у випадку смерті їх поховали по-людськи, а хто повертається із заробітків, то до церкви завжди одягав свій народний одяг”.

Потушняк Ф. Руський народний одяг. – С. 444–445.

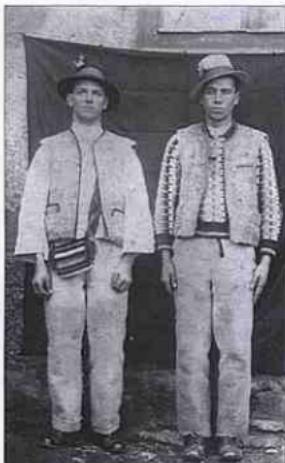
З удосконаленням ткацтва і прядіння одяг жителів Тересви ставав більш різноманітним і довершеним. Предмети одягу були натуральні, міцні й екологічно чисті, а вишивка відігравала декоративне призначення. В ході історичного розвитку та прогресу зазнавали змін форми і види одягу і технологія його виготовлення.

Тересвяночки

Файна челядина

І. Палко і М. Кущілка, 1934 р.

Куми Приймачка і Русинка,
1944 р.Жених Онуфрій І.І., одданаця
Грицан Г.І., 1928 р.

Під батьківською стріхою

Тересвянські фат'євою (підлітки),
1912 р.

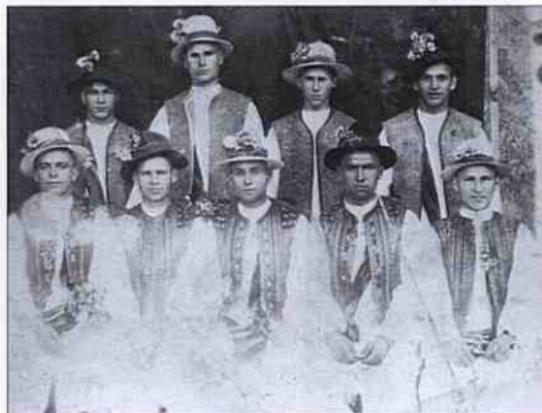
Тересвянські бетяри

Сім'я Кошілків (Йосип, Анна,
Михайло), 1943 р.

М. Гирба з Букового, 1944 р.

Тересвянські лелінчуки, 1943 р.

Мотринець Василь з сином Василем і дружиною Марією, 1925 р.

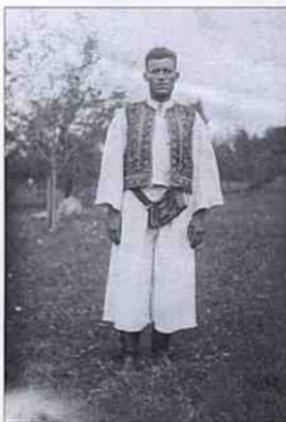
Цімборашки (зліва направо)
Данилюк Олена, Руснак Анна,
1943 р.

Дівчата на «оддавання»

Зизень (Палко Ганна) та
Дикун (Маркович Марія)
у святковому вбранні

Михайліо Вакій, 1918 р.

Шемет Іван Іванович з синами
(фотографія зроблена у власному
дворогосподарстві
на вул. Лесі Українки)

Тересвянські лезіні, 1936 р.

Мартинич П.,
Волошин М.,
Небола М.

Тризик Ганна
Миколаївна,
1953 р.

Традиційні господарські промисли і ремесла

Одним з найдавніших занять населення доісторичної Тересви були мисливство і риболовля. У лісах водилася дрібна і велика дичина, яка мала як постійний ареал проживання, так і мігрувала по долинах річок Тиси і Тересви. У лісах водилися олені, козулі, ведмеді, вовки, дикі свині, борсуки, лисиці, зайці, куниці, білки. Значна частина тересвянців регулярно займалася полюванням як на звіра, так і на різноманітне птаство: дикі качки, гуси, куріпки, фазани... На полювання йшли один, двоє членів родини, а колективно полювали лише на ведмедя і вовка.

Дики звірі дуже рідко нападали на людей, але завдавали відчутної шкоди селянському господарству. Від посівів і худоби селяни відганяли диких звірів грізними вигуками, вогнем та встановленням різних пасток (ям, западок, сітей та інших пристройів) на звірініх стежках, якими ходили хижаки до свого лігва. Полюючи на дичину, люди забезпечували себе м'ясом, хутром, шкірами. В давнину полювання наших предків було вільним заняттям і ніхто його не регламентував. Але вже в XIII–XIV ст. право на полювання надавалося угорськими королями як привілей чи винагорода придворним і феодалам. Поступово полювання проводиться для забезпечення м'ясом і трофеями королівського двору, а також набирає спортивно-розважального характеру.

Поряд з мисливством наші праотці майже цілий рік займалися і рибальством. У річках Тересва й Тиса водилося понад 40 видів прісноводної риби. Річки, їх розтоки і заплави просто кишіли косяками стругів, клинів, слизків, подустів, мерени та іншої риби. Про важливість рибальства свідчить і той факт,

що в XIII ст. нові колоністи одержували право вільно займатися рибальством. Із зростанням феодальних повинностей риба стає предметом оподаткування. окремі села Мараморощини зобов'язані були поставляти рибу Великобічківській та Хустській дімінії. Тересвянці в основному ловили рибу для власних потреб, ділилися з родичами, сусідами, а частину обмінювали на інші продукти. Для рибальства виготовляли саморобні рибальські знаряддя: кумгери, черкала, сітки, черпаки, вилки (ості), верші, паліски, вудиці. Виловлювали рибу й іншим способом. Найбільш досвідчені рибалки могли ловити декілька десятків рибин і голими руками, або з допомогою кошика з-під кущів чи заглибин підмитого водою берега. В літній пору гатили річку фешиньом (гіллям верби, тополі, вільхи), а недалеко від берега, у загаті, залишали прогалину, в якій робили загороду, де рибалка вночі з "кумгером" ловив рибу. З покоління в покоління передавалися секрети риболовлі в тересвянських родинах Половків, Маханців, Шпільків, Мартиничів, Онуфріїв, Приймаків, Руслаків.

Гориста місцевість Тересви була багатою на різноманітні дикорослі плоди, ягоди, гриби. Кожна родина знаходила час для збирання дарів природи. До цієї справи масово залучалися діти. Збирали все, що можна було з'їсти в сирому, сухому або переробленому вигляді. Найчастіше збирали ягоди: сунціці, малини, ожини, а також горіхи ліщини та букові горішки (жир), жолуді. Жолуді використовували для корму свиней, але у неврожайні роки їх підсмажували, мололи і домішували в кукурудзяне або вівсянє борошно при випіканні хліба.

Мовою коломийки:

*Ой сини, мої сини, Васильку та й Мішку,
Беріть тайстру, їдіть на Лужки,
ї натрясіт орішку.*

Дикі яблука (лисиці), груші (дички) використовувалися для приготування оцту в домашніх умовах. Велика увага приділялася збору плодів, листя, цвіту, коріння, лікарських рослин, плодів з кущів, дерев, зокрема шипшини, вільхи, калини, глоду, терну, липи, бузини, папороті, березових бруньок та різноманітних трав, що використовувалися в народній медицині. З весни до пізньої осені наші пращури займалися тихим полюванням, тобто збирали і заготовляли на зиму гриби. Лісові поляни і хащі Хмарного, Букового, Грабового, Михнового, Качулки були щедрі на білі гриби, підлісники, челленюхи, голубінки, гуркіні, гливи, лисички, страпані, печериці, опеньки та інші. Їх варили, смажили, сушили і частину вимінювали на інші продукти. Досвідчені грибарі вставали вдосвіта, добре орієнтувалися в лісі і легко знаходили грибні місця. Збиральництво було невід'ємною частиною існування давніх тересянців, воно давало суттєву частину матеріального ресурсу для забезпечення життєдіяльності людини, сконцентрувало в собі великий народний досвід та світогляд, уявлення, звичаї, обряди, вірування.

Мовою коломийки:

Жона вчора назбирала дві кошарки грибу, А я нині витяг з Тиси пувметрову рибу.

У сиву давнину сягає і добування та споживання меду диких бджіл. Потреба в медові була велика, адже інших солодощів тоді не було. Дикий мед також був ласим шматком і для деяких диких звірів.

Важливість цього продукту відображалася навіть у народному фольклорі тих часів.

Мовою коломийки:

Любко моя, дай ми рота, в хащу тя поведу, Наберу ти жменю ягод і канчовик меду.

Давно бджіл не розводили. Знайшовши бджолиний рій в лісі у дуплі дерева або

пня, його викурювали, а мед і віск забирали. З часом люди почали розводити бджіл у своїх садибах. Першим на цьому шляху було вирубування стовбура з дуплом і перенесення його додому. Для розведення нових бджолиних сімей селяни вирізали з дуплавих буків камаки, верх і низ яких забивали дошками, видобували в ньому отвір, до якого прикріплювали дощечку (язичок), аби бджоли могли легко входити в нього. Всі щілини камака – вулика замазували глиною і ставили на полиці під стріхою хліва або інших допоміжних будівель. Більш продуктивним бджолярством почали займатися в XIX ст. Мед і продукти бджолярства широко використовували в харчуванні та народній медицині.

Головним багатством Тересви був ліс, в якому селяни збирали ягоди, гриби, лікарські рослини, добували мед, полювали на диких звірів і т. д. Не меншу цінність складали дерева різних порід, які використовувалися для спорудження житла, господарських прибудов, церков, монастирів, млинів, мостів, дамб (кашиць). На перших порах промислового виробування лісу і заготівлі деревини не було. Але для життєвого простору вони виробували ліс, а "палениці" та "чертіжі" перетворювали на "копаниці" і ораниці, на яких вирощували різні культури. Перші такі перетворення лісу на сільськогосподарські угіддя відбулися в урочищах Буковий, Ритки, Заріччя, Мала Тересва.

Уже в XVII–XVIII ст. з тересянців вимагали певну плату за вирубані ними дерева, навіть за ті, що йшли для господарських потреб чи дров. За очищену ділянку під ораницю селяни повинні були сплачувати дев'ятину з зібраного врожая. В 1779 році було прийнято державний закон, який чітко забороняв випалювання лісів. Однак селяни вдавалися до хитроців, обдириали (чиркали) кору дерев, аби вони всихали, а вже висохлі ділянки лісу випалювали і перетворювали на ораниці і виласи. Для розбудови міст конче потрібна була деревина, а доставляти її підводами було витратно. Колоністи і німецькі переселенці розробили на той час унікальну стратегію транспортування лісу і солі водними артеріями краю. У верхів'ях річок Тиса і Тересва були споруджені водоймища (клавези), де готувалися плоти (бокори) для спла-

ву. Це було вище Ясіня, Німецької Мокрої і Брустур. Заготована там деревина вважалася дуже якісною і йшла на будівництво кораблів. До заготівлі та сплаву лісу зачучалися і тересвянці. Тим більше, що на території Тересви були два портоші (місце для формування бокорів): один на Тисі, спочатку в районі Рийтійової боні (ставок), а пізніше біля колишньої прикордонної застави, а другий на р. Тересва, у "Заріччю" на повороті русла річки на бедевлянський хутір. Портосі були своєрідними лісоскладами, на яких деревину сортували. Частину лісу з р. Тересва кіньми і волами перевозили на тисянський портош, а частину продавали на місці для теслярів і

Сплав лісу на р. Тересва

лісопилок. Із пересортованого лісу формувалися нові бокорі. Бо якщо до тересвянського портоша прибували однодарбні бокорі, то на тисянському портоші їх формували у трьох-п'ятидарабні плоти по 60-70 куб. м деревини в кожному. Сформовані в такий спосіб бокорі причалювали у Варівському портоші, де їх об'єднували у великі кайдаки по 500 куб. м лісу і доправляли в глибину Угорщини до Солнока, Сегеда, Токаю та інших міст. На перших порах, поки не існувало залізничного сполучення, сіль також доставляли в Угорщину бокораши. У районі колишньої першої лісопилки знаходилася лісова кінотека і склад для зберігання солі.

Бригади бокорів формували кіропаші (бригади) з числа малозаможних жителів Тересви та сусідніх сіл: Грушово, Криве, Бедевля. Відбирали в бригади фізично сильних, сміливих, школованих чоловіків, оскільки робота була пов'язана з ризиком для життя. Десятки років сплавляли бокорами ліс такі бокораши, як: Василь Руснак, Іван Вайнагай,

Петро Чендей, Михайло Савляк, Дмитро Сасин та інші. Старожили згадували, що відправа кожного бокора мала цілий ритуал: жінки готували чоловікам і синам продукти на дорогу (хліб, сало, бринзу, буженину, цибулю та інше), а також додатковий одяг.

Якщо бригада з Варієва переходила на кайдаки, то це "плавання" тривало 5-6 тижнів. Перед відправою бригада ставала на коліна і вголос молилася "Отче наш" і "Вірую", та просила Всевишнього, аби охороняв їх від всякої пригоди, допоміг благополучно доставити ліс і повернутися додому здоровими. Після молитви всі розходилися по своїх бокорах. Із Тересви до Варієва на кож-

Сплав лісу на р. Тиса

ному плоті було по три бокораши. Два з них були керманичами, що орудували передніми опайчинами (веслами), а третій (гузощ) керував заднім веслом.

Мовою коломийки:

*Цього року на толоках дуже файна паша,
Та я собі полюбила хлопця-бокораша.*

До Варієва бокорі доправляли за один день. Та бували випадки, коли бокор "сідав" на гряду (міліну), і тоді потрібно було один або два дні, щоб його зрушити з місця. Сезон сплаву бокорів починався весною після льодоходу і закінчувався з настанням перших морозів.

У Тересві були родини, які традиційно займалися теслярством, бондарством, столярством. Для певних видів робіт підбиралися відповідна деревина, яку заготовляли на далекій відстані від села у бутині. У бутині йшли на цілий тиждень. Харчувалися лісо-

руби продуктами, які брали собі з дому. Це були продукти, що могли тривалий час зберігатися: сало, бринза, сир, жир, буженина, кукурудзяна мука. Комплекс робіт по заготівлі лісу виконували бригади, які набирали посередники, так звані сакманини, які домовлялися про умови та оплату праці і були відповідальні за весь процес лісорозробки. Перш ніж зрубати дерево для будівництва, лісоруб обухом сокири вдаряв по стовбуру. Якщо відлуння було глухим, то його середина була жиравою, тобто гнилою, а якщо дзвеніло, то дерево було здоровим. Ліс заготовляли в період найкращих властивостей деревини. При цьому враховувалися пора року і місяць зрубу дерева. Зимою ставили на деревах зарубки, а весною перевіряли, чи не витікає з них смола. Якщо не витікає, то в січні-лютому наступного року ці дерева зрубували для будівництва хати та інших споруд. Дерево вирубували у повний місяць, аби воно не чорніло.

«Портно» – місце формування бокорів з лісом для транспортування їх по р. Тиса в Європу, 1940 р.

У побуті тересянин використовували широкий асортимент домашнього начиння і реманенту, виготовленого з дерева. Давно поширений був метод виготовлення домашнього начиння – довбання простим і жолобистим долотом. Найчастіше посуд вибовували з вологого дерева листяних пірід, бо тоді воно легко оброблялося. В такий спосіб виготовлялися ложки, блюда, черпаки, баталови, ступки, корита та ін. Крім того, виготовлялися довбані коритця і валови для годівлі птиці і свиней. Певного поширення в Тересві набув спосіб виготовлення з допомогою клепок (дог) – його називають

Фабриканти на території лісозаводу, 1932 р.

бондарство. Це були бочки, дійниці, гелети, коновки, бербиниці. Їх використовували для транспортування і збереження різних продуктів і харчів. Кожна посудина мала конкретне призначення і об'єм. Таким чином, можна констатувати, що розвиток господарських промислів і ремесел відігравав важливу роль у житті мешканців Тересви. Вони забезпечували не тільки їх потреби, а й сприяли розвитку місцевої торгівлі, заклала основу для майбутнього промислового виробництва.

Бригада лісопильників на заводі Шимшовича, 1935 р.

Словник маловживаних, призабутих говіркових слів

Айно – так	Гонда – кнур
Аксиня – Оксана	Горгоші – плечі (взяв на горгоші)
Анцук – костюм	Горниць – кастрюля
Ачень (аچей) – та невже	Гортанка – стравохід
Бабрачка – брудна, марудна робота	Грань – жар
Банувати – шкодувати, тужити, сумувати	Гузиця – сідниця
Батичко – хрещений батько	Гук – рило у свині
Бербениця – невелика діжка	Гуркалу – пристрій для виготовлення гурки
Бердо – скала, кругла гора, деталь кросен	Гаті – штані або труси
Бетяр – сильний парубок, забіяка	Гута – хвороба
Биру(о)в – сільський голова	Декунок – окоп
Бибувати – могти	Деревище – труна
Бисаги – з'єднані два мішки (сумка)	Дівка – дівчина
Бігар – прут, лозина	Дітвак – хлопчик 5–7 років
Бігльовати (тиглизовати) – прасувати	Дніськи – сьогодні
Білявина – дівчина, жінка	Доволена – відпустка
Бовт – магазин	Дримба – музичний інструмент
Боговати – лаятися	Дуна – перина
Босорканя – відьма	Ере – ось
Бота – палиця	Жеб – кишеня
Бріхтерувати - виховувати	Жентиця – сироватка з молока
Будц – голова сиру	Жибеловка – носовичок
Буксовий – шкіряний	Живот – життя
Бутар (бутурки) – хатнє майно, меблі	Жумара – шкварка
Бутик, будіралош – гаманець	Затичка – пробка, кляп
Вадъ – або	Здріти (вздріти) – побачити, помітити
Верти – кинути	Зурілка – горілка
Видав – мабуть, очевидно	Іляна – Олена
Видіти – бачити	Іляш – Ілля
Вінчовати – щедрувати, побажати	Імити – впіймати, зловити
Вонь – неприємний запах	Інгедуйте – пробачте
Возк – солдат	Кабат – різновид пальто
Вуйко – дядько	Канон – гармата
Вуйш – різновид піджака	Канонір – гармаш
Вулки – волики	Кантар – вуздечка; ваги
Вуці – вівці	Канчув – кухоль, горня, яким п'ють воду з відра
Гайнік – лісівник	Каня – птах, ворон
Ганч – вада, недолік	Касарня – казарма
Гарадичі – сходи	Катуна – солдат
Гаровати – робити щось поспіхом	Квасник – щавель
Гарч – сом	Кедва – гонор
Гаршув – штикова лопата	Кедвшна – мила
Гвер – гвинтівка	Кичера – стрімка, безліса гора
Ге – що (що?)	Класовка – пасажирський поїзд
Гейп – паровоз	Кліпати – моргати
Гейлаш – машиніст	Клонцы – зуби (образливе)
Гентига – сухоти	Ко – хто
Гентигашний – туберкульозний	Ковдош – бомж, каліка, попрошайка
Гербивош – кочерга	Колешня – дроварня
Глипати – зиркнути, швидко поглянути	Комісний – казенний
Говвера – високий, здоровий чоловік	Коновка – дерев'яний посуд
Гойкати – гукати, голосно говорити	Копilia – байстрюк
Гомбиця – гудзик	Корбач – батіг
	Коргаз – лікарня